

Всеукраїнська наукова конференція

«Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень»

29 квітня 2025 року
М.Одеса

Міністерство освіти та науки України

**Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського**

**Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка**

**Відділ історії козацтва на півдні України
Науково-дослідного інституту козацтва при Інституті
історії України НАН
України**

Одеський національний морський університет

Одеський національний художній музей

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2025

Рекомендовано до друку кафедрою історії України
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 11 від 18 червня 2025 р.

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 17 від 26 червня 2025 р.

Редакційна колегія:

К.і. н., доцент Сєкерська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*
Лаборант кафедри історії України Яковлєва Д. Є. (Одеса) –
відповідальний секретар

Д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава)

Д. і. н. Бруяко І. В. (Одеса)

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка
наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2025. 250 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної
історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та
археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та
здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній
конференції «**Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень**»,
яка відбулася **29 квітня 2025 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх,
хто цікавиться історією та культурою України.

Рецензенти: д. і. н., професор Гончарук Т. Г.
д. і. н., професор Діанова Н. М.

Видано за редакцією авторів-здобувачів та наукових керівників

ПОНТІЙСЬКА ЕКСПЕДИЦІЯ ПЕРІКЛА

Яковлева Дар'я, Сєкерська Олена.....244

Яковлева Дар'я, здобувачка першого
рівня вищої освіти спеціальності 014
Середня освіта (Історія)

Сєкерська Олена, к.і.н., завідувач
кафедри історії України
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д.
Ушинського»

м. Одеса

УДК 94(38):94(477)"05"

ПОНТІЙСЬКА ЕКСПЕДИЦІЯ ПЕРІКЛА

Анотація. У статті проаналізовано Понтійську експедицію Перікла в контексті політичних, військових та економічних інтересів Афін у Північному Причорномор'ї в середині V ст. до н. е. Робота сприяє глибшому розумінню геополітики Афін у Причорноморському регіоні.

Ключові слова: Понт Евксинський, Боспор, Ольвія, експедиція Перікла.

Понтійська експедиція Перикла досить часто згадується у дослідженнях, присвячених історії Причорномор'я класичної доби. Хоча аутентичних джерел про неї до нашого часу майже не дійшло – єдиний виняток становить дуже стисле повідомлення Плутарха [Рег. XX], різні аспекти військово-морської подорожі відомого афінського стратега до берегів Понту Евксинського все ще активно обговорюються у науковій літературі. Дискусію викликає вже визначення дати експедиції Перікла, яка традиційно визначається в хронологічному проміжку 439/8 – 436/5 рр. до н. е. Немає одностайної думки і щодо маршруту, мети та результатів експедиції.

Джерело, з якого Плутарх узяв інформацію про Понтійську експедицію Перікла, невідомо. Але, як доведено П. Й. Каришковським [КАР, с.73–74], автор цього джерела мав набагато

більше даних про події, зв'язані із перебуванням афінського флоту на Понті, тоді як Плутарх обрав тільки один із епізодів (дії Перікла у Синопі), залишивши інші поза увагою.

Греки здавна здійснювали подорожі до Чорного моря – про це свідчать міфи та епічні твори Гомера та Гесіода (у передачі Страбона), в яких згадуються сам Понт та мешканці його північного узбережжя [ГОМ, XI, 12–19 ;СТ, VII, 3,9]. Але регулярними плавання стали тільки з початком колонізації регіону. Греки колонізували Сігей наприкінці VII ст. до н. е. [ГЕР, V,94-95; СТР, XIII, 599 -600], укріпивши тим самим вхід до протоки Геллеспонт, який був воротами до Понту, а потім перейшли до колонізації берегів Чорного моря. Страбон повідомляє, що побоюючись місцевих племен «варварів» на узбережжі, а також через суворий у порівнянні з Балканською та острівною Грецією клімат Причорномор'я, греки спочатку назвали море «Негостинним» – Понт Аксінський, але потім перейменували його на «Гостинне» – Понт Євксинський [СТР, VIII, 3, 6].

Про значущість Понтійської експедиції говорить той факт, що експедицію очолив сам Перікл. Як повідомляє Плутарх, метою походу, було прагнення показати навколишнім варварським народам, їхнім царям і князям «велику міць, безстрашність, сміливість афінян, які плывуть куди хочуть, і всі моря тримають у своїй владі» [ПЛУ, Рег., XX, 1]. Наведений уривок демонструє спрямованість дій афінян на Понті – за бажанням місцевих грецьких міст для допомоги оборони проти варварських племен і демонстрації сили Афін.

Крім цього, Перікл прагнув як мінімум, зміцнити афінський вплив у причорноморських полісах і включити найбільш потужні та впливові з них до складу Афінського морського союзу. Крім того, перед Афінською державою завжди гостро стояло питання забезпечення продовольством, тому вирішення «хлібної» проблеми за рахунок збільшення обсягів постачання зерна до Афін із полісів Північного Причорномор'я (поряд з Єгиптом та полісами Великої Греції) також мало важливе значення. Афіни в цей час перетворилися на велике місто із значною кількістю населення, а заходи Перікла – спроба колонізації в Фуріях та єгипетська

експедиція – зазнали невдач. Афіни повністю контролювали морський торговий шлях через протоки з Егейського до Чорного моря, вивівши колоністів в район Херсонеса Фракійського та убезпечивши його від набігів фракійських племен [Lehm, с.14 – 146] та встановивши контроль над Візантієм.

Держави Північного Причорномор'я могли зацікавити Перікла особливо у зв'язку із витисненням афінян з Єгипту після захоплення його персами у 454 р. до н. е., тож можна припустити, що одним із завдань Понтійської експедиції було зміцнення торгівлі зерном. Слід зазначити, що в Боспорському царстві у 438 р. до н. е. відбулася зміна правлячої династії і до влади прийшов Спарток. Можливо, що він був не греком, а мав фракійське походження, що також могло викликати непокоєння і необхідність експедиції з метою підтримки дружніх сосунків та торгівлі. Цілком можливо, що головною метою Перікла було підтвердження торгівлі з Боспорським царством як головним постачальником хліба. З промов Ісократ та Демосфена можна уявити величезні обсяги хлібної торгівлі між Боспором та Афінами у IV ст. до н. е. Так, Демосфен згадує, що Афіни отримали від Левкона I (389/388 – 349/348 рр. до н. е.) 16 380 т зерна [СКР, с. 151]. Хоча для V ст. до н. е. таких точних даних немає, але є і при Періклі потреба афінського демосу в хлібі була великою, особливо враховуючи невдалі спроби афінян закріпитися у Єгипті в 459 – 454 рр. до н. е. Після підписання Каллієвого миру у 449 р. до н. е. афіняни більше не втручалися в справи Єгипту [ПЛУ, Пер, 37, 4]. У Великій Греції справи афінян йшли набагато краще, але після втрати контролю над Фуріями, які були засновані при активній участі колоністів з Афін, хлібні ринки Південної Італії та Сицилії стали важкодоступними. Залишався ще один важливий ринок зерна – Північне Причорномор'я.

Вірогідно у 437 році до н. е., афінські кораблі під командуванням Перікла могли увійти до Чорного моря. Можливо, що Перікл плів до Боспору вдовж західного та північного узбережжя Понту і дорогою відвідав Аполлонію Понтійську, Ольвію та деякі інші поліси, які увійшли до складу Афінського союзу. Місто Німфей також увійшло до складу Афінської морської

держави і стало форпостом, який охороняв морські торгові шляхи і міг перешкоджати недружнім для Афін акціям з боку правителів Боспору.

Відомо, що афінський флот перебував в Ольвії, яка також увійшла до складу Афінського морського союзу. Безпосереднім доказом цього є фрагмент монетного декрету Клеарха, в якому йдеться про введення у полісах Афінського морського союзу аттичної системи мір, ваги та монет [КАР, с.65–67]. Метрополія Ольвії – місто Мілет, була членом Афінського морського союзу. Сама Ольвія регулярно торгувала з Аттикою в період з кінця VI ст. до н. е. і до кінця V ст. до н. е., про що свідчить, зокрема, імпорту аттичної кераміки. Імпорт чорнолакового та розписаного посуду з Аттики був частиною торгівлі між Афінами та державами Понту протягом VI–V ст. до н. е. В цей час торгівля мала системний характер, охоплювала велику кількість північнопричорноморських колоній. Ольвія відігравала роль стратегічного пункту, через який численні колонії Північного Причорномор'я з'єднувалися мережею торговельних шляхів [ЧЕ, 79]. Значною була і роль Ольвії у торгівлі із варварським світом північнопричорноморських племен. Доведено, що найбільший обсяг торгівлі між Афінами та Північним Причорномор'ям мав місце наприкінці V – у першій половині IV ст. до н. е. Вірогідно, що саме входження Ольвії до Афінського союзу та привілеї у торгівлі з Афінами, які вона могла отримати внаслідок цього, були наслідком Понтійської експедиції Перікла. Перебування Ольвії у складі Афінського союзу могло тривати близько чверті століття, з 435 по 410 рр. до н. е. [СН, с. 21]

Отже, дослідники не дійшли до однозначної думки щодо результатів Понтійської експедиції і схильні або до перебільшення, або до применшення її результатів. Але безперечно, що до її результатів можна віднести поповнення Афінської держави новими членами, заснування форпостів на узбережжі Чорного моря та встановлення дружніх стосунків зі Спартокідами та Ольвією для подальшого розвитку торгівлі хлібом. І Ольвія, і Німфей були великими і багатими полісами, включення яких до складу Афінського морського союзу мало політичний і

економічний сенс, особливо після поразки в Єгипті та втрати впливу у Фуріях

Список використаних джерел

1. Гомер Одиссея. Львів: Апріорі, 2022. 544 с.
2. Плутарх. Порівняльні життєписи. Перікл. URL: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/580/#1> (дата звернення 22.04. 2025)
3. Страбон. Географія. URL: <https://archive.org/details/strabongeografiav17knigakhklassikinauki1964> (дата звернення 22.04. 2025)
4. Карышковский П.О. Ольвия и Афинский союз. Материалы по археологии Северного Причерноморья. 1960. Вып. 3. Одесса. С. 57-100.
5. Снитко І. О. Характер і динаміка економічних стосунків Ольвії з містами Іонії в VI–V ст. до н. е. та початок формування внутрішньопонтійського ринку. Археологія. 2014. Вип. 2. С. 17–28.
6. Скржинская М. В. Древнегреческий фольклор и литература о Северном Причерноморье. Киев: Наукова думка. 1991. 200 с.
7. Чечуліна І. А. Аттична чорнолакова кераміка з Ольвії в зібранні археологічного музею ІА НАН України. Археологія. 2020. № 2. С.71–83.
8. Lehmann G. A. Perikles. Staatsmann und Stratege im klassischen Athen. München: Beck, 2008. 367 s.

Yakovlieva Daria, a first-level of higher education student, majoring in 014 Secondary Education (History)

Siekerska Olena, Candidate of Historical Sciences, Head of the Department of History of Ukraine

South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

Odesa

THE PONTIC EXPEDITION OF PERICLES

Abstract. *The article analyses the Pontic expedition of Pericles in the context of Athens' political, military and economic interests in the Northern Black Sea region in the mid-fifth century BC. The paper contributes to a deeper understanding of Athens' geopolitics in the Black Sea region.*

Key words: *Pontus Euxineus, Bosphorus, Olbia, Pericles' expedition.*

Електронне наукове видання

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2025. 250 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції **«Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень»**, яка відбулася **29 квітня 2025 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Матеріали подано в авторській редакції

Макетування: Яковлєва Д. Є.

Дизайн обкладинки: Засоба К. І.